

Maria en andere godinnen (1988)

Sieth Delhaas

Salvatrix, San Salvatorparochie, 's-Hertogenbosch, 22 december 1988¹

Inleiding

Jongstleden zaterdag was ik op de Universiteit van Nijmegen bij de viering van het eerste lustrum van de cursus *Theologie in het perspectief van Feminisme en Christendom*. Tijdens die viering was er een optreden van het poppentheater *Rosa*. Eén van de vele vrouwen die daarin werden opgevoerd was Maria. Heel treffend. In een goudenlijst. Meer nog: ingekaderd in een goudenlijst. Begrensd.

Er was een lijst om haar heen getimmerd waar ze niet uit kon.

Vanochtend gaan we samen kijken naar Maria.

Waarom? Wat willen of kunnen wij nog met deze meest beroemde vrouw van de wereld?

Waarom is het noodzakelijk om elkaar te vertellen hoe we Maria, de moeder van Jezus zien?

Eigen kijk

Ik zie drie punten waarom het zinnig is om met elkaar over Maria te spreken:

- Het is goed voor onszelf om duidelijk onder woorden te brengen hoe we Maria zien.
- Wat ze voor ons betekent, of wat ze voor ons betekend heeft.
- Hoe zijn we aan dat beeld gekomen?
- Waarop berust die beeldvorming?
- Wie is de echte Maria?

Ik begin met mijn eigen kijk op Maria.

Voor mij als protestantse heeft Maria geen speciale betekenis. Uit haar is Jezus geboren. Ze was een gehoorzaam meisje vooral omdat ze tegen de engel zei, toen deze aankondigde dat zij de moeder zou worden van Gods Zoon: mij geschiede naar uw woord.

Ik vond het een beetje saai.

Als ik terugga naar mijn prilste herinnering dan denk ik aan de bruidjes in het wit die je op een speciale zondag zag voor de grote katholieke kerk op het Stieltjesplein als wij op weg waren naar een veel verder weg gelegen kleine Gereformeerde kerk verderop in Rotterdam. Je kreeg dan op je vragen aan je ouders wat mysterieuze informatie, waarvan ze volgens mij ook niet helemaal op de hoogte waren.

Ik was er in mijn jeugd van overtuigd dat 'roomsen' niet in de hemel kwamen. Hoe ik aan die informatie kwam? Geen idee. Volgens mij zou het een echte gereformeerde hemel worden. Ik werd gecorrigeerd toen ik acht jaar jong, logeerde bij een boerenfamilie in de Achterhoek. Daar waren wij in 1944 naartoe gebracht uit Rotterdam waar honger was, veel bombardementen om een maand in een landelijke omgeving te zijn en allicht meer voedsel. In het dorp was een meisje doodgereden. Ongeveer van mijn leeftijd. Ze stond opgebaard in het portaal van de kerk. Wij gingen als kinderen met wie ik op straat speelde ook kijken. En ik moet, eenmaal thuis bij die tijdelijke tante en oom iets gezegd hebben dat dit meisje niet in

¹ Lezing ook gehouden voor vrouw-en-geloofgroep in Sint-Oedenrode en Schijndel

de hemel kwam, want ze was Rooms. Die tante heeft mij toen een voorbeeld gegeven van een soort christelijkheid waarvan ik nog geen kaas had gegeten. Want volgens haar zou dat meisje net zo goed in de hemel komen. Waarom wel, dat weet ik door mijn opperste verbazing niet meer. Ik ben opgevoed in een anti-roomse omgeving, zeker van moeders kant. Iedere zondagmiddag werd er een catechismuspraak gehouden en daarin hoorde je veel over de ‘paapse afgoderij’ en dat was iets heel ergs.

De lofzang van Maria, waarin we het in de feministische theologie nu hebben, heeft op mij nooit indruk gemaakt.

De Lofzang van Hanna² heeft op mij veel meer indruk gemaakt. Deze vrouw werd veracht, zo ging dat ook in het volk Israël, omdat zij geen kind had. Toen ze dat later wel kreeg, door haar aanhoudende gebed, zong ze haar lied. Het was gewoon een spannender verhaal omdat ik het onrechtvaardig vond dat ze veracht werd om iets waar ze niets aan kon doen.

Omdat in de feministische theologie meer aandacht kwam voor de lofzang van Maria, en er meer nadruk kwam te liggen op het ‘van de troon afstoten van de rijken en het verheffen van de armen’, werd he lied voor mij meer politiek getint.

Ik ben door mijn theologiestudie en met name door de bestudering van de heksenwaan en hoe theologisch door de eeuwen heen de vrouw is gemanipuleerd, heb ik oog gekregen ook van de manipulatie met Maria. Haar tenhemelopneming, haar moederschap, door haar tegenover de zondige Eva te plaatsen.

Mijn kritiek keert zich dus eerder naar de manipulerende mannen, dan dat Maria voor mij meer betekenis heeft gekregen. Zo diep zit dat dus.

Nu steek ik graag een kaarsje aan bij Maria in de kathedraal in Den Bosch of de Onze-Lieve-Vrouw in Maastricht, of waar dan ook waar dit me aanspreekt.

In België, net over de Brabantse grens vond ik een keer een houten beeld, gewoon zonder kleding, een vrouwengestalte, de donkere kleur van het hout kleepte haar als het ware. De warmte van het hout straalde van haar af. In haar herkende ik me hoe ze haar kind vasthield. Dit wat mezelf betreft.

Uitgespeeld

Voor mij blijft toch het beeld dat Maria, als moeder en maagd – wat dus een onmogelijkheid is – uitgespeeld is tegen iedere andere vrouw. Zij werd dé vrouw voor celibataire mannen die de vrouw uit hun leven moesten bannen.

Je kunt dus bij praktisch alle brochures die over Maria worden geschreven de nodige vragen stellen.

Wie schrijft er en is aan het woord?

Welke relatie heeft deze persoon met Maria?

Welk doel heeft hij met zijn schrijven op het oog?

² I Samuël 2:1-10

De katholieke Mariaverering is afkomstig uit de godinnencultuur. Zoiets mag je natuurlijk niet zeggen. Veel begrippen in joodse en christelijke tradities zijn afkomstig uit oude culturen. Daar zit niets verschrikkelijks in. Als je daarover leest krijg je meer oog voor de mens en zijn geschiedenis. Hoe mensen de relatie met het goddelijke beleven.

Als we dat lezen luisteren we ook meer naar onze eigen stem en wat ons geleerd is. Met dat wat ons geleerd is, zullen we op onze eigen manier mee klaar moeten komen. Kijk naar het Messia-begrip in de joodse en christelijke religie. God is de Koning. Psalm 2 en 110. Een vertegenwoordiger van der goden in de mensenwereld. Ook een vertegenwoordiger van de maatschappij, het volk, naar de goden toe. Hij moest zorgen voor rechtvaardigheid en gerechtigheid in de wereld. Van de koning hing het welzijn van de mensen af. Hierover vertelt het joodse begrip van de koning veel.

Godinnen

Godinnen werden in het verleden vaak afgebeeld als zwanger, met grote borsten.

Alles was met het religieuze omgeven. Ook de jacht. Men doodde niet zomaar een dier. Het doden was een noodzaak om in leven te blijven.

Naast die van godinnen, zijn er ook mannelijke symbolen gekomen voorgoden.

De natuur gaf of nam het leven. Men verzamelde eten. Men plantte in de nomaden tijd niet en men oogstte niet. Men verzamelde en daarmee hingen goden- en godinnenbeelden samen.

Vrouwen gaven het leven door en dat was een groot geheim. Hun kracht moest wel immens zijn.

In die tijden werd er nog geen verbinding gezien tussen de coïtus van man en vrouw en het zwanger raken.

De moeder als godin voor goden en mensen circa 4000 tot 2000 voor Chr. Lang vóór de verhalen over Abraham.

De menselijke koning en de moedergodin speelden een centrale rol. Zij beiden regelden alles.

De rituelen rondom de dood van een koning spelen daarin een grote rol. Daarin, in die oude rituelen is veel terug te vinden van onze leer over Jezus en het lam in de joodse godsdienst.

Traditionele christelijke beelden van Jezus als koning met de wereld in de ene en de scepter in de andere hand, regerend vanaf de schoot van Maria, zijn bijna een kopie van een beeld van de Egyptische godin Isis met koning Horus op haar schoot.

De godin werd gezien als een machtige krijgsheldin. Ook zij was zowel maagd als moeder.

Ze was nooit het bezit van iemand. Ze was ook altijd onschuldig. En altijd onbevangen.

Ze bewaarde altijd haar onafhankelijkheid en autonomie.

Invloed Griekse wereld

In Griekenland is de godin verder ontwikkeld in de mythologie. Elk kenmerk van de grote moedergodin van het Midden-Oosten werd in een aparte godin uitgewerkt.

Artemis, de jaagster (Handelingen 19) 'Groot is de Artemis der Efeziërs', roept de apostel Paulus als hij Athene bezoekt. Aphrodite, de godin van de liefde.

Ook de vijandigheid tegenover de godin als echtgenote en moeder Hera, een zeurderige en prikkelbare vrouw, vertelt de geschiedenis.

De meest waardige figuren in de Griekse mythologie zijn de maagden. Ze zijn ontdaan van seksualiteit en moederschap.

Filosoof Aristoteles leert: de man vertegenwoordigt het hogere, de vrouw het lagere in de natuur.

Hier is de vraag gerechtvaardigd: wat bezielt mensen, mannen zelf die zulke theorieën ontwikkelen?

Godin Athene werd uit de minderwaardige buik van moeder gehaald en men liet haar geboren worden uit het hoofd van Zeus.

Bron van inspiratie: mannelijke heldenmoed.

Voorvechtster van groeiende macht van mannen over vrouwen.

Ook hier: hoe vrouw wordt uitgespeeld tegen andere vrouwen.

Alleen de godin als maagd kan deelnemen aan de hoogstaande activiteiten van mannen.

Factor Rome

Rome had een oude natuurreligie, die de godin en de koning centraal stelden en hun oriëntatie op het leven van alle dag verloren.

De rituelen rondom de wedergeboorte – de koning sterft en wordt opnieuw geboren – werden veranderd in mysteriereligijs van een leven ná de dood.

Dus het accent werd verlegd van het leven hier op aarde naar een leven na de dood.

Persoonlijke wedergeboorte van de ziel na de dood.

Dit kwam in de plaats van de wedergeboorte van de aarde en de maatschappij uit de machten van droogte, honger en verwelking.

Veel ideeën van Isis vindt men terug in de christelijke Marialeer. Kuisheid, priesters tonsuur en celibatair, vasten, bidden, waken en geestelijke vernieuwing gingen vooraf aan wijding van haar volgelingen.

Verschijsning prachtige figuur, die uit de zee omhoog rees, gekroond met de maan en gekleed in een donkere mantel die met sterren omzoomd is (Maria de Sterre der Zee).

Nadat de Isis-godsdienst door de christelijke was onderdrukt, is er veel van in de Marialeer terechtgekomen.

In het jodendom is de godin onderdrukt.

Strijd van Jahweh – vadergod tegen de natuurreligie. God-koning Baäl en de godin Anath.

Wellicht daarom dat het oude testament vrouwelijke religieuze leiders verwerpt. Er bestaat in het Hebreeuws zelfs niet eens een woord voor godin.

Betekent dus niet dat er geen vrouwelijke aspecten te vinden zijn.

Benadrukken: natuur is niet belangrijk.

Als volk God verliet raakten zowel de maatschappij als de natuur in chaos.

Gevolgen van ontrouw aan Jahweh: buitenlandse machten, droogte, hongersnood.

Trouw aan God: regen en vruchtbaarheid, land van melk en honing.

Land is een belangrijk begrip: gegeven en afgenomen.

Vruchtbaarheid of dorheid is graadmeter van verhouding tussen God en zijn volk.

De Kanaänitische verering van Baäl en Anath = hoererij.
Steeds op de achtergrond oude testament.

Merlin Stone³ zegt: Het matriarchaat is door het christendom altijd ontkend, door er eenvoudigweg niet over te spreken.

³ Stone, Merlin, *Eens was God als vrouw belichaamd*. (Katwijk aan Zee 1979)